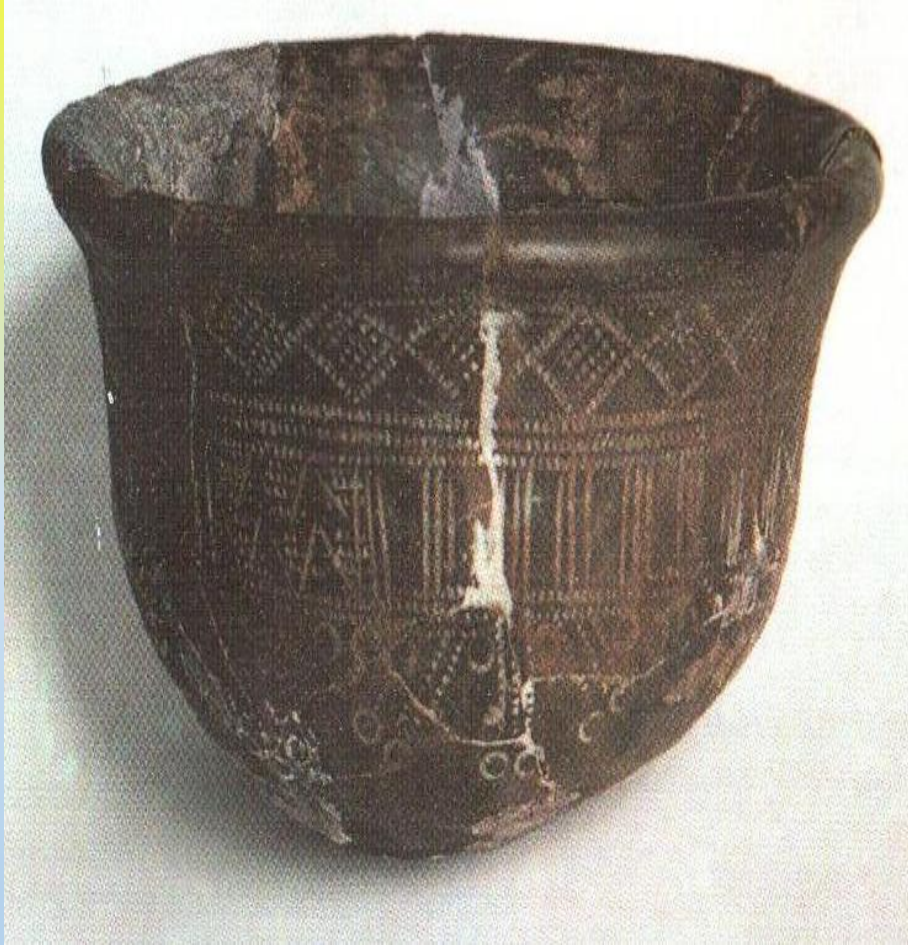

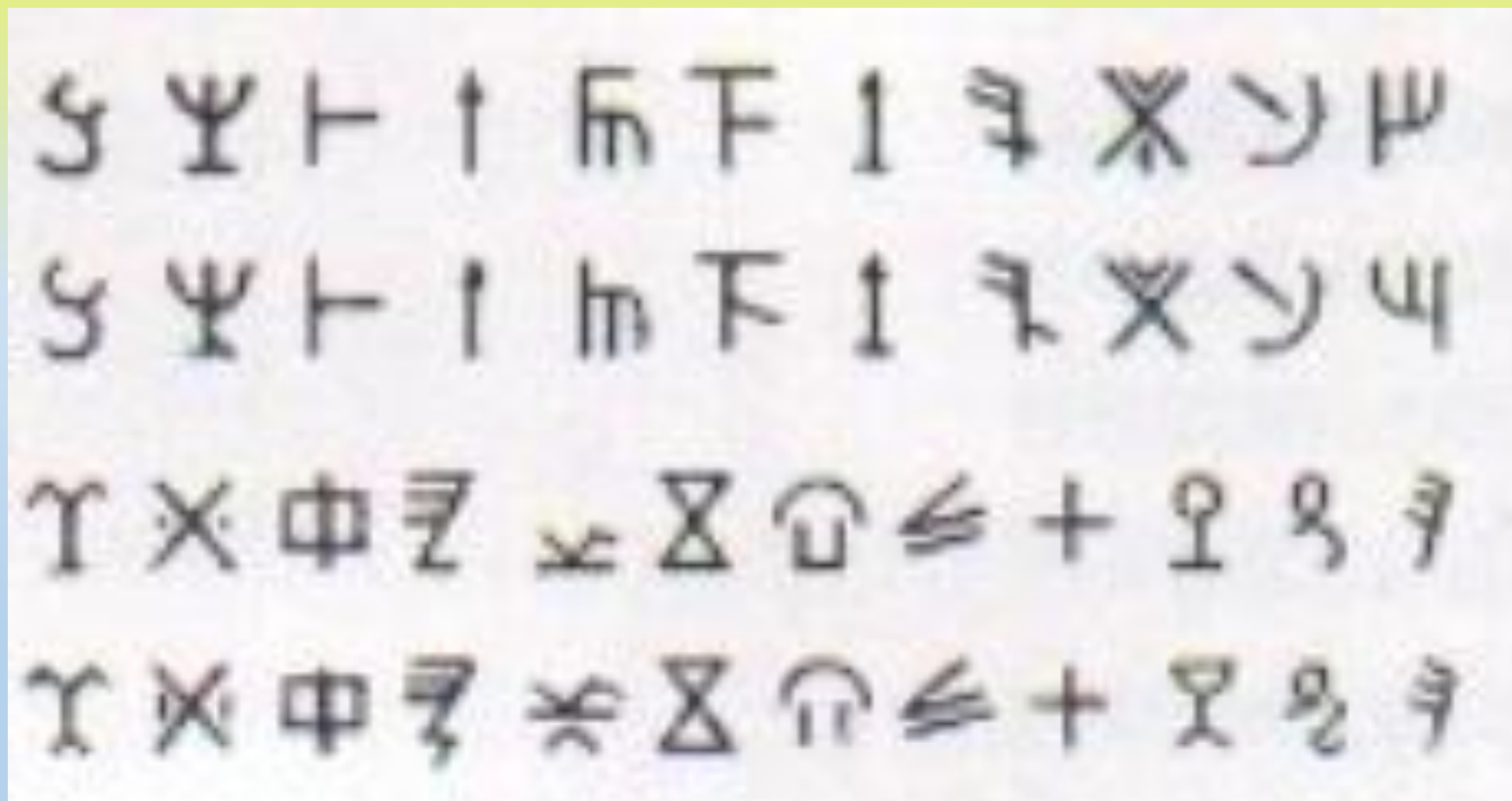
10 декабрь – Марий тиште кече

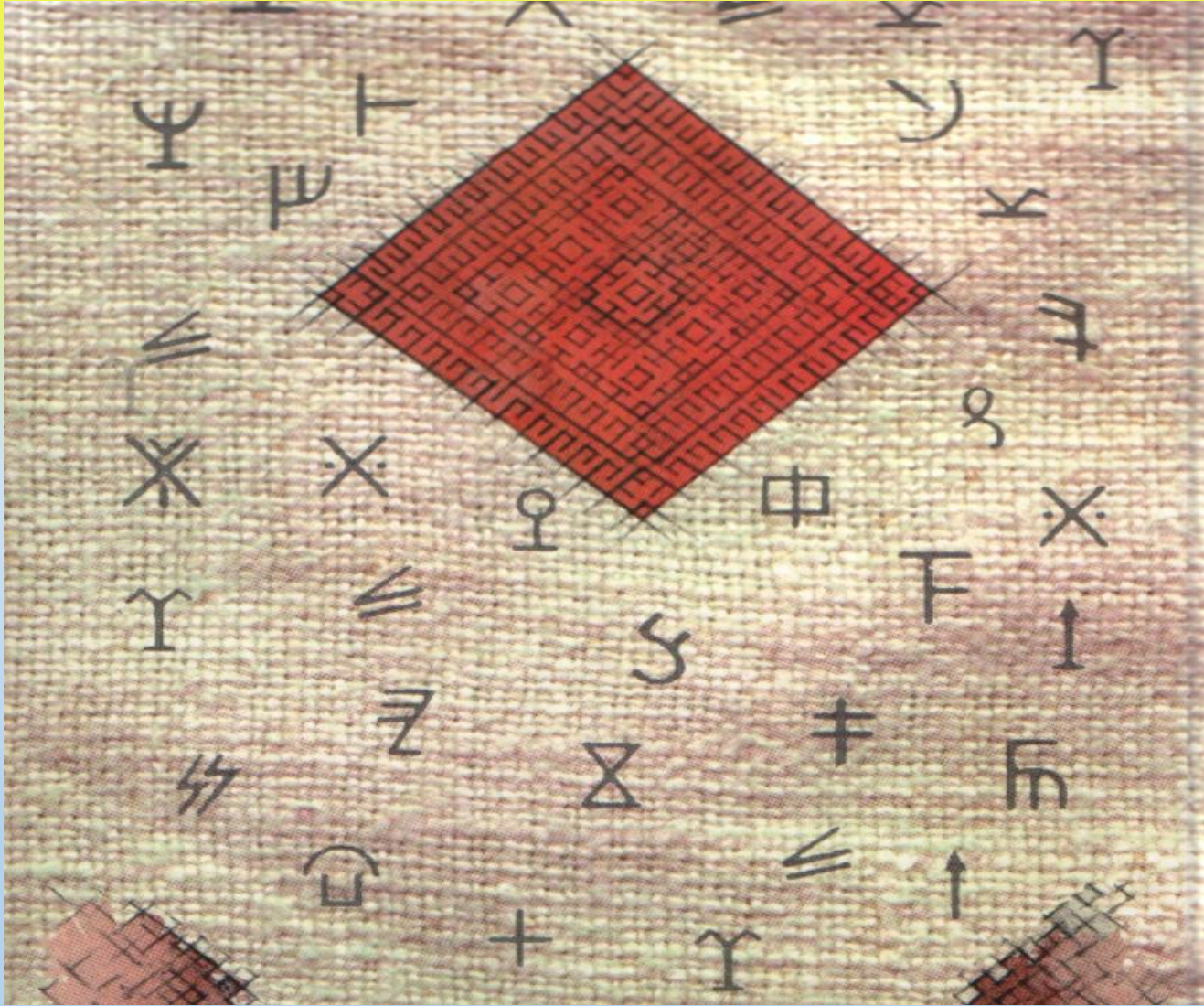

**Акрет годым
марий калык
лудын-возен
моштен огыл. Но
ятыр тўжем ий
ожнак марий
калыкын
календарьже
лийын.**

Кугезына-влак уверым тамга полшымо дене КОЛТЫЛЫНЫТ.

Тамга

**Түр полшымо
денат уверым
колтылыныт**

**Төтыретпуч
дене уверым
колтат.**

Тиште – тошто финноугор мут. Ожно тиде мут «шүдыр» (звезда) мутым ончыктен. Южо финн-угор йылмыште «тиште» мут кызытат уло. Финн йылмыште tahti, taht, мордва – теште. Тиде йылмыште кызытат тиште мут шүдыр (звезда) манмым ончыкта.

Марий йылмыште тиште (тисты) письменный знак, тамга але тукым палым ончыкта. Кудыжо шүдырла (звезда) коеш. Марий егын вургемыштыжат тамга лийын. Кажне тукымын шке тамгаже (палыже) улмаш. Тидлан көра возыктыш кечым «Марий тиште кече» манын лүмдат.

(Марла-рушла мутерыште «тиште» мутым «письменность» манын ончыктымо)

«Сочинения, принадлежащая к грамматике черемисского языка» 1775 ий теле тылзын 10 кечыштыже Санкт-Петербург олаште ужалымашке лектын. Тиде амаллан кӧра 1990 ий гыч марий тиште кече пайремлалтеш. 1998 ий гыч пайрем кугыжаныш пайремлан шотлалтеш. 1998-ше ийыште 18-ше октябрьыште Марий Эл Республикын Президентше кӱштыкым луктын: 10-шо декабрьым кажне ийын *Марий тиште кече* кугыжаныш пайрем семын пайремлаш тӱнгалеш.

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ МАРИЙ ЭЛ от 18.11.1998 N 302 "О ДНЕ МАРИЙСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ"

18 ноября 1998 года N 302

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ МАРИЙ ЭЛ О ДНЕ МАРИЙСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ

Учитывая историческую значимость выхода первой грамматики на марийском языке, сыгравшей важнейшую роль в становлении марийской письменности, постановляю:

1. Установить День марийской письменности - Марий тиште кече и отмечать его ежегодно 10 декабря.
2. Настоящий Указ вступает в силу со дня его подписания.

Президент Республики Марий Эл

В.КИСЛИЦЫН

г. Йошкар-Ола

18 ноября 1998 года

N 302

**«Сочинения,
принадлежащая к
грамматике черемисского
языка» книгахте 1000 чоло
мутан словарь лийын.**

**Мутлан: эрыкан-
свободный, патыр -
сильный, сай - хороший,
шонем- думаю, помогаю -
попцем**

Икымше марий книга

СОЧИНЕНІЯ
ПРИНАДЛЕЖАЩІЯ
къ
ГРАММАТИКЪ
ЧЕРЕМИСКАГО ЯЗЫКА.

ВЪ САНКТ ПЕТЕРБУРГѢ
при Императорской Академіи наукъ
1775 года.

«Сочинения,
принадлежащая
к грамматике
черемисского
языка»
Авторжо – В.
Пуцек-
Григоревич.
Санкт-Петербург
(рушла)

**Икымше марий мут-влакым
1705 ийыште Голланский
учённый путешественник Н.
Витсен «Северная и восточная
Татария» книгаште ончыктен.
Книгаште 30 наре марий мут да
«Отче наш» молитва
печатлалтын. Тиде икымше
гана марий йылме ден возымо
лийын.**

**1804 ийыште Моско олаште
марий йылме дене икымше
посна книга «Сокращённый
катехизисс**

**присовокуплением
некоторых молитв, символа
веры и десяти заповедей на
русском и черемисском
языках» лектын. Тыгак 1821,
1828, 1832, 1841, 1857 ийлаште
марий книга-влак лектыныт.**

**«Черемисская грамматика»
(Альбинский, А.Д.) книга
Казань олаште 1837 ийыште
лектеш. Автор тиде книгаште
марий алфавитым икымше
гана ончыктен. Икымше
Марий алфавитыште
чылаже 39 буква лийын.**

Печатныя буквы—печатлымо буква-влак.

Аа, Бб, Вв, Гг, Дд,
Ее, Жж, Зз, Ии, Іі,
Кк, Лл, Мм, Нн, Нг,
Оо, Өө, Пп, Рр, Сс,
Тт, Уу, Ӱӱ, Фф, Хх,
Цц, Чч, Шш, Щщ, Ъъ,
Ыы, Ьь, Ъъ, Ээ, Юю,
Яя, Өө, Vv.

**Кызытсе марий
алфавит 1870
ийыште шочын
(изишак веле
вашталтышым
пуртымо)**

**Альбинский, А.Д. и кымше гана
(курык) марий йылмышке
«Евангелие от Луки» (Санкт-
Петербург, 1821 ий) книга
савыктен луктеш; «Начатки
христианского учения или
краткая священная история и
краткий катехизис на
черемисском языке горного
населения с
присовокуплением кратких**

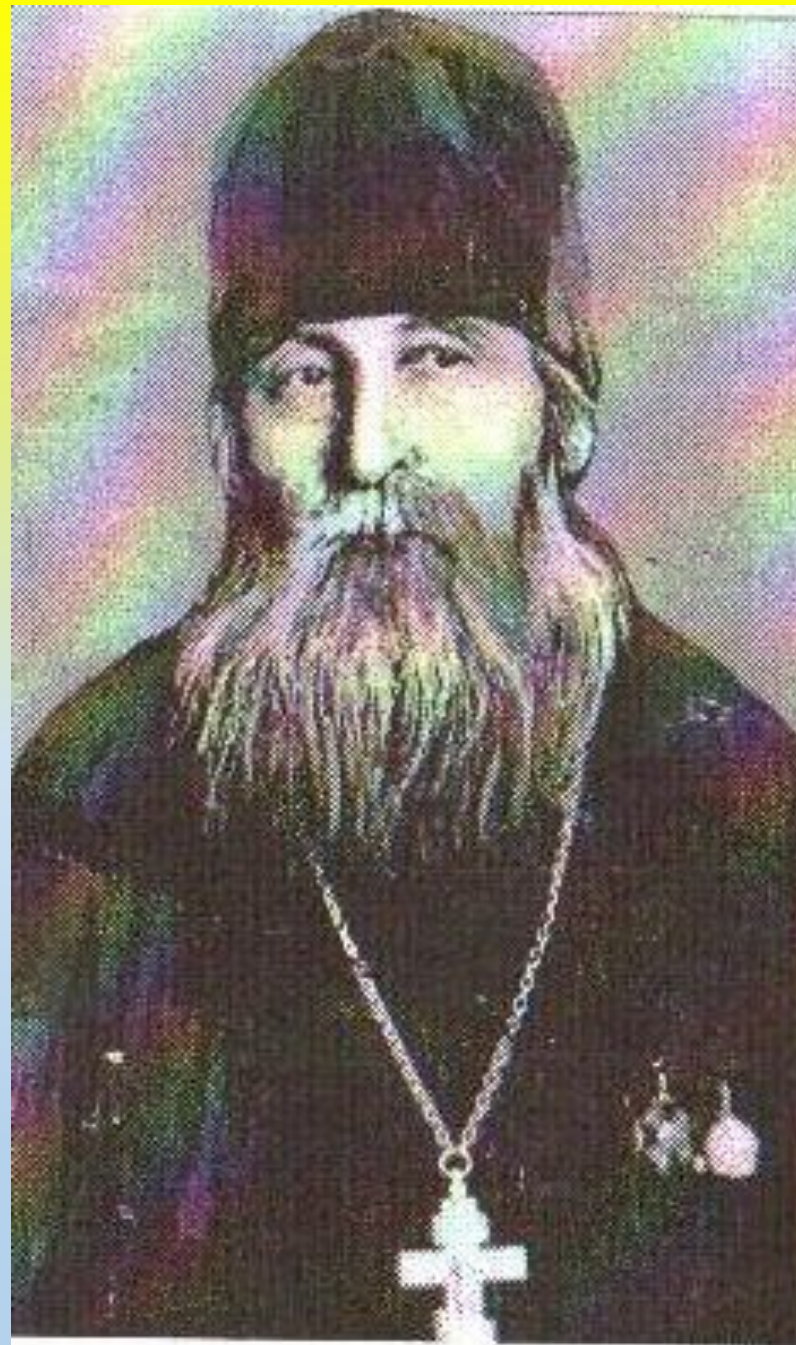
**«Упрощенный способ
обучения чтению
черемисских детей
горного населения». И.
Кедров ямылен.
Казань.1867г., 1871г.
(марла)**

**«Упрощенный
способ обучения
чтению
черемисских
детей лугового
населения».
Г.Я. Яковлев.
Казань.1870 г.,1873**

Г (марла).

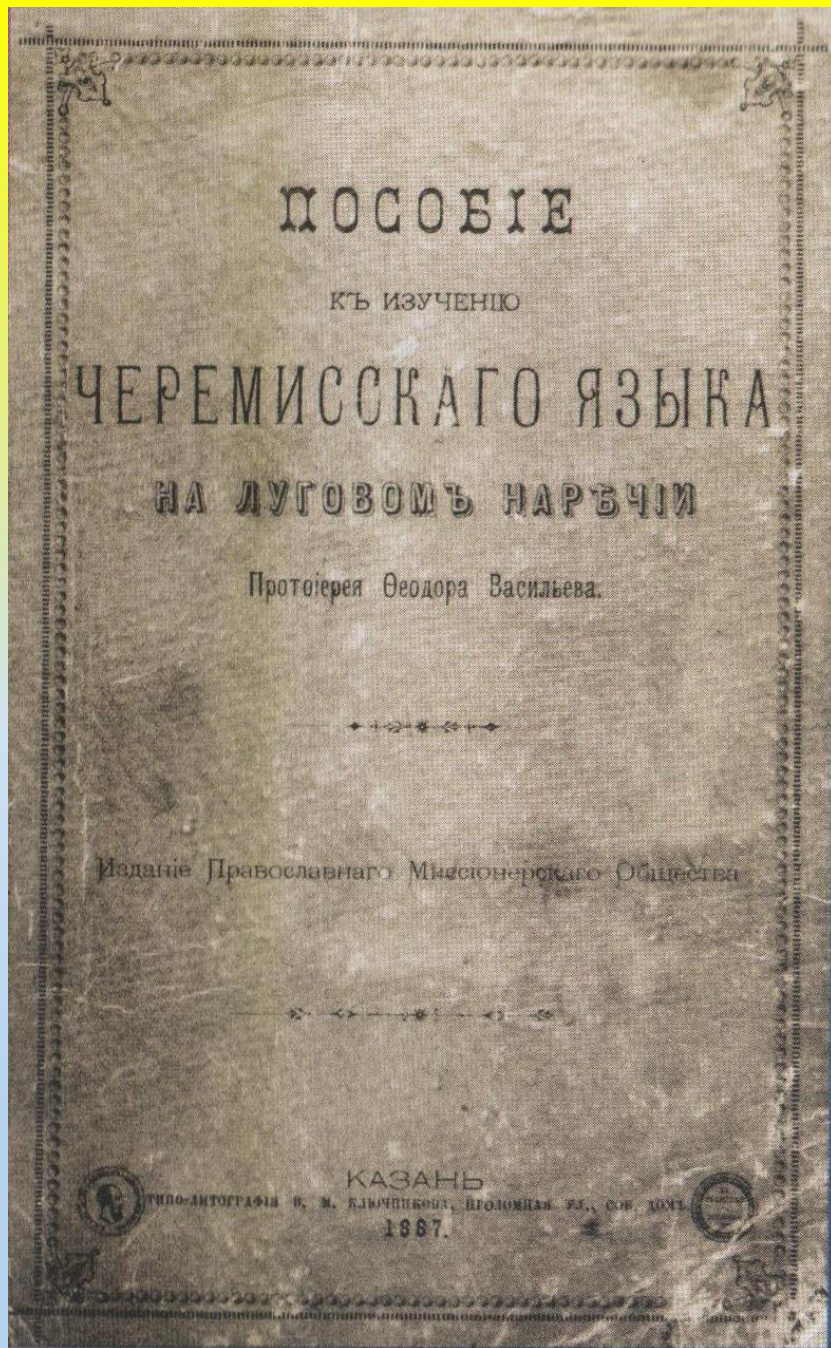

**«Букварь: Упрощенный
способ обучения
черемисских детей
русской грамоте».
Составитель И.
Иванов.1887г.**

(марла)

**«Пособіе к
изученію
черемисскаго
языка на
луговом
наречіи»
Ф. Васильев.
1887г.
(марла-рушла)**

**«Пособие к изучению
черемисского языка на
луговом наречии»
книгаште марий муро,
чиймарий кумалме мут
(молитва), марла-
рушла мутер(словарь)
ВОЗЫМО ЛИЙЫН.**

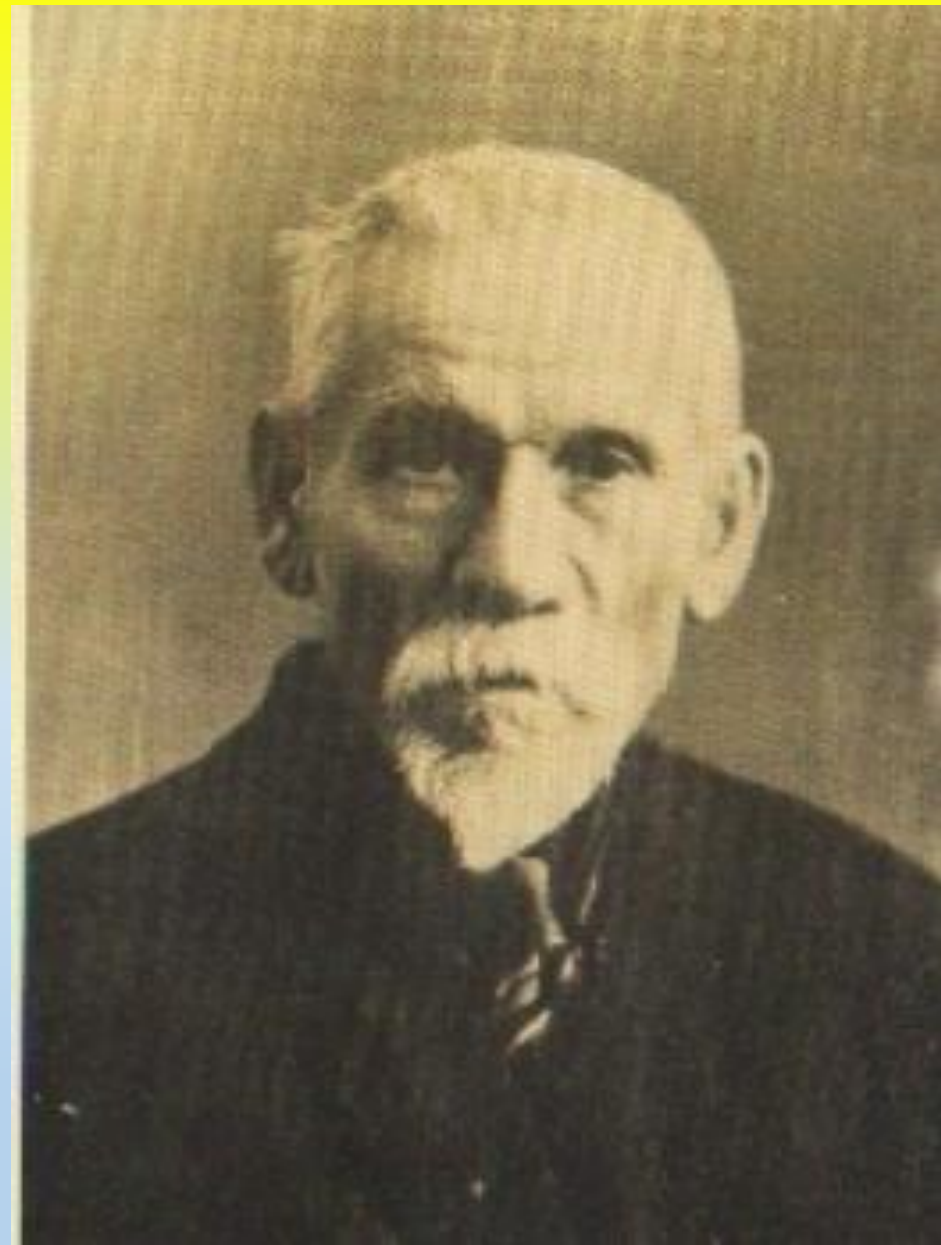
**«Букварь и
первая книга
для чтения»
«Тунгалтыш
марла книга».**

П.П.

**Глезденев, В.
М. Васильев.**

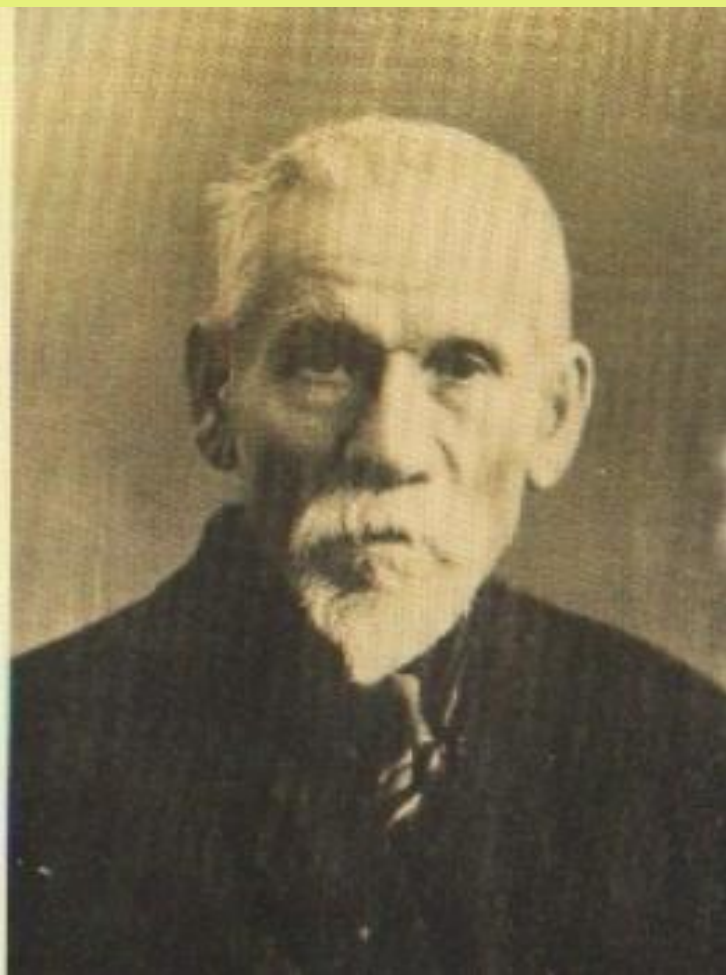
1911ий.

(рушла, марла)

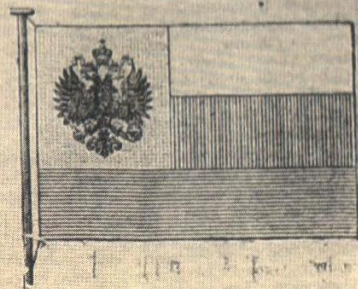
**«Черемисско
-русский
словарь:
пособие при
изучении
черемисског
о языка».
В.М.
Васильев.
1911 ий.
27стр**

«Тўнгалтыш марла книга» книнган авторышт

Мже
...рты.
КЫМ
ИКТА.
... Губернатор кунтима
... Губернаторе Присутствието
... куржест шамыч
... бичкен воззаш.

Война увер.

Тылзылан кык—кына уырым.

Ик портышты лудмы-мончы вэс портышкы пуэдым.

МЭЛАННА ЙУМЫ ПОЛША.

Ик ползак таст манан кура.— Ман-
и, манзи, нэмич салтак—шамыч да-
шты погышт, манзи.— Чаланат паш
шам кырган, йыге гальдеч, манзи. Не-
мий ик офицержы—дэч.— молан тэ
а—шамычым мускыльда, нуниан пур-
и манан возым манзи.— Тандан ик
ерда тейтэ икона—шамыч очылан
илан, солжы—дэчи дупшэн—дупшэн
а—шамычым паш курейан. Тудам сал-
а—шамыч вошталып—вошталып он-
погышт.— манзи—манзи.
— Вара, тэ Пумьдан огда иньана—
— Пумь уке, манан вошэда—мо? ма-
водем манзи.
— Бидэ Пумь уке.— Пумь руш—ша-
кыс кысан. Туды кыбат руш—ша-
мьрөлшан ила.— манан офицер кыла-
манзи. Намыч офицер вошталып, му-
дан, каласан гылат, чыжак—тузак—
вара. Пумь манан шүмштына. Пу-
мь ма зыкунамат огда монда. Туды мэ-
ла кырак кунамат пошывак шога.
— Мо-гай, мо-гай брмь паша—шамыч
пашты лийэ? Орат нэли? Сентябрь тал-
ы кура тейтэ шыжы, ик кына лудым П
Ик жак эртайм мотты, тудылач вара.— Намыч—шамыч палык, мундэржы, кыан улэч, маным уыре толди. А
вош паш айбыргай улэч. Эрланжыкым овоз кынанш корышкыжы паш поран паш эребор кыан.
Адык ик-кына ик еубарышты шамыч офицер дэч.— молан тэ, руш—кугыжып ийыкы—кугыжып шичыдо, руш-сал
кыны крадалаш лэктэ?—манан лодмыжы, шамыч офицер тэс калсап.— мэ, руш—кугыжып—дэчи крадалаш лэктэ
а, айдым—шамыч дэчи вэли крадалаш возаш, манан шонышпа. А онычт гып, туэ ай гып. Айдым дэч поны ала
а, айдым—шамыч дэчи, куат—шамыч дэчи крадалаш возаш. Орат! Тэбэ ма руш салтак—шамычым согына маным ту
а пашыномаш—гыч ала могай он вургэман удрамаш толди лэктэ да, вургэмжы дэчи руш—салтак—шамычым л
а тудылач вара зымын—шичыланна онычт кой. Он вургэман удрамаш тул гып шичыжы—дэчи манан умбан
а тудылач умбанжы онычалан огана тошт. Онычальч гып, паш лет чырыкта, манзи. Чыжы нэмич Пумь мотты!

часышты, манан вэс рывар, оло
уырым манзи.— Намыч шамычым
—шамыч—дэчи, пушка—шамыч дэч
демет—шамыч—дэчи куты койи
ай, онычыл, дэчи гыжы шэктэ,
уырым манзи улэч. Овозым овозжы
пашал улэч. Мом кыган? Иш
улэч. Шонычт—шонычт да, ийы
гал улэчым шичып, Пумьман авал
лет кумалып тураман улэч. Дэчи
ийэ паш вошталып шүдэр кычыл?
эриш—эриш кугамаш—шарык шү
Мэман салтак—шамыч кумалып оу-
рат. Вара, волгыды шүдэр эбрыл
тэ Пумь Ава кычын (картыжы
чы) Салтак—шамыч дэчи оуэ-
ан кумалып улэч да, пуды-иньан
перашты—эриш калсапш курейан улэч
перашты самышкы эришты. Ари
жы тошш Оран—аудан оныч чы
так—шамычым вошты кумалашоу
ман Ава гурда кыжы—дэчи—эри-
шты шичылашты онычкы да, эриш
кып, пашы—эриш, домаш тураман
паш—часыч тэгай кычылманым
гыды шүдэр вэли кыдан.

1915ий январь тылзе
гыч «Война увер»
газет шочеш. Тиде
газет тылзылан кок
гана лектын. Ончыч
газетыште сарысе
увер-влак гына
савыкталтыныт.
Варажым кресаньык-
влакын культурышт,
тазалыкышт,
икшывым
куштымышт,
арулыкым
кучымышт да моло
нергенат возаш

**Икымше тўнйамбал сар тўнгалмеке,
Российыште «Военные известия»
газет лекташ тўнгалын. Марий
йылме дене «Война увер» газет
шочеш. «Война увер» газетын
редакторжо П.П. Глезденев лийын.
Тиде газет марий йылме дене лекше
икымше газетлан шотлалтеш.
Павел Петрович шуко йылмым
пален. Тудо иканаште удмурт
йылме дене «Войнаысь ивор»,
татар йылме дене «Сугыш
хабарляре» газетым лукташ
тўнгалеш.**

**«Война увер» газет марий
калык коклаште пеш писын
шарла. 1915 ийыште улыжат
212 марий налын. 1916
ийыште 412 ег налеш. 1917
ийыште 1680 марий еш налаш
тунгалеш. 15 сентябрь 1917
ийыште «Война увер»
газетын пытартыш номерже
лектеш.**

**1918 ий гыч П.П.Глезденев
«Марий увер» газетым
лукташ тўнгалеш. Тиде
газет шуко жап лектын ок
шукто. «Марий увер»
газетын улыжат ик номер
гына аралалт кодын (18
май 1918 ий).**

**«Ўжара»
газетын
иккымше
номерже 25
август
1917ийын
лектын. Тиде
газет ик
идалыкат ныл
тылзе
жапыште 72
номерже**

**«Йошкар
кече»
газет 1
октябрь
1918 ий
гыч
лекташ
тўнгалын**

**«Рвезе
комунар» газет
1 октябрь 1930
ийыште
шочын. 1952 ий
гыч «Рвезе
коммунист»
лўм дене
лекташ
тўналын. 2006
ий гыч лекмым
чарнен.**

«Марий үдрамаш» журналын икымше номерже 1932 ийыште лектын. Журналыште арулыкым эскерыме шотыштат, тазалык аралыме нергенат возеныт. Марий сылнымутланат журналыште кумда вер ойыралтын. 1936 ийыште журнал лекмым чарнен.

А. АФАНАСЬЕВ и Н. ОРЛОВ

КОЛХОЗ ЙОЧА

МАРЛА БУКВАРЬ

**«Колхоз йоча»
марла
букварь.
П.А.
Афанасьев,
Н. Орлов.
1932ий.
(марла)**

МАРЛА
КАЛЕНДАРЬ

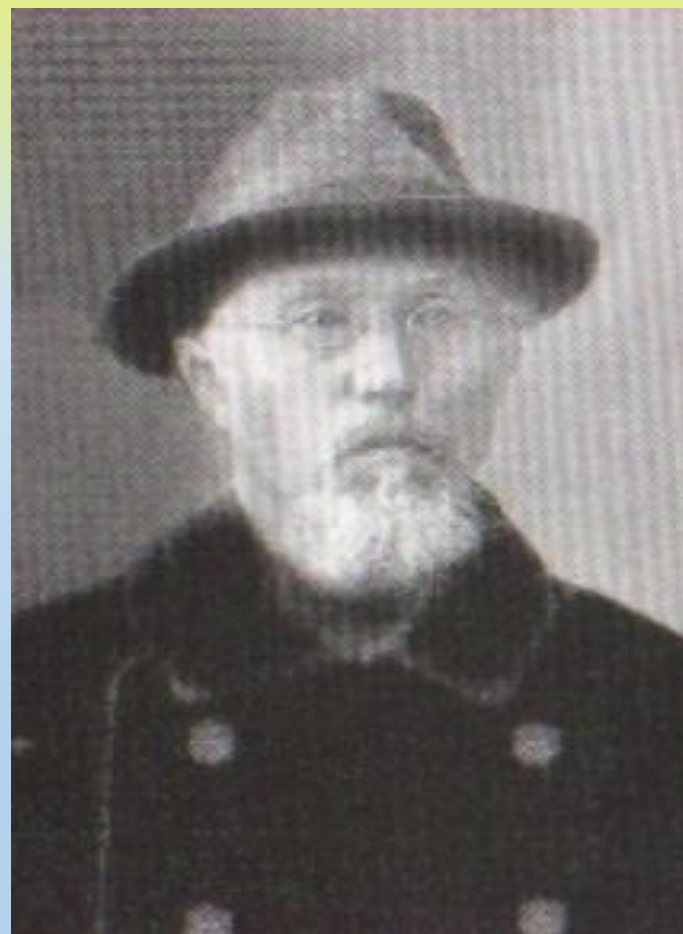
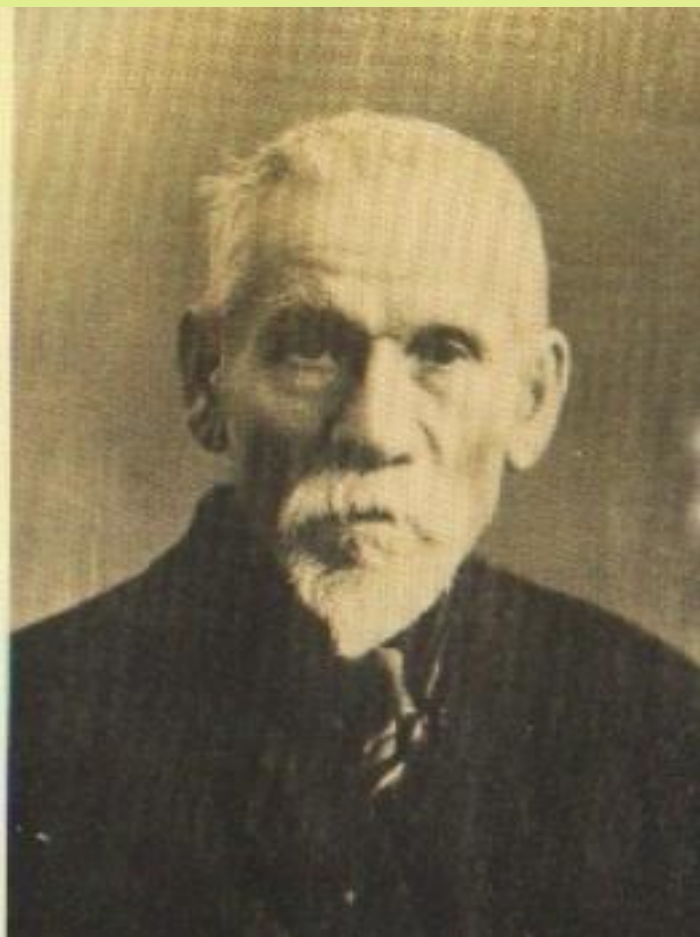
на 1907 годъ

КАЗАНЬ
Издательская Типография
1907

1907 ий гыч марий
йылме дене
«МАРЛА
КАЛЕНДАРЬ»
лўман журнал
лекташ тўнгалеш.
Тиде журнал 1913
ий марте талук еда
лектын. Ме тудым
икымше марий
журнал манын

«МАРЛА КАЛЕНДАРЬЫН»
авторышт - В.М.
Васильев, П.П.Глезденев.

СОЦТАГАСЫМАШ ДЭН УДАРНИЧЕСТВЫМ КУШ
НОЛТАЛЫН ОБЛЪУРО ПЛЭНУМЫМ ВАШ ЛИЙАШ!

1933 ая, 6 ФЕВРАЛЬ № 7

ИШКАР-ЛА 10-НО СТРАД ДЭН СИШЧРО ШКОЛ
ПАШАН УДАРНЭ БЫТАТ. ЭЗ МОЧ БЫТЭДАТ

РАПОРТ

Төрөөт үбүлгүлүгүдө төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

Республикада төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

ИМНАН ПОЧЭШ?

Имнанын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

Имнанын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

Ямде лий!

ИШКАР-ЛА 10-НО СТРАД ДЭН СИШЧРО ШКОЛ
ПАШАН УДАРНЭ БЫТАТ. ЭЗ МОЧ БЫТЭДАТ

Самырк тукумун пайрежге

Алматыдагы Ишкар-ла 10-но
страд дэн сшчро школ пашан
ударнэ бытат эз моч бытэдэд

УШАНЛЕ АЛМАШТЫШ УЛЫНА

Ушанын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

Ушанын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

ЧАП АРНЯ

Чап арнянын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

КОМСОМЛЫШ ПУРАТ

Комсомолш пураттын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

СОВХОЛАН ПАШЕННА

Совхолан пашеннанын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

ЭРЕ ОЧМЯНО

Эре очмянонын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

УДАРНЭ БЫТАТ

Ударнэ бытаттын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

КОМСОМЛЫШ ПУРАТ

Комсомолш пураттын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

СОВХОЛАН ПАШЕННА

Совхолан пашеннанын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

ЭРЕ ОЧМЯНО

Эре очмянонын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

КОМСОМЛЫШ ПУРАТ

Комсомолш пураттын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

СОВХОЛАН ПАШЕННА

Совхолан пашеннанын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

ЭРЕ ОЧМЯНО

Эре очмянонын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

УДАРНЭ БЫТАТ

Ударнэ бытаттын төлөөт, эл
Дугуруу алыштыр түрүмдө
Уруулардын арасында Ишкар-ла
Соткодо 10-но страд дэн сшчро
школ пашан ударнэ бытат эз моч
бытэдэд

«Ямде лий»- марла лекше йоча газет. Икымше номерже 1 февраль 1933 ийыште лектын. Редакторжо З. Е. Яковлева лийын.

ЭТНОЛОГИИ
СВЫШЕ 50
НАРОДА.